

Reálnosť a utópia VÍZIIÍ

Začiatky moderných predstáv o zjednotení Európy súvisia s veľkým civilizačným zlomom – s procesom zániku stavovskej spoločnosti a privilégií malej menšiny a s osvietenenskou tézou, že spoločnosť sa má zakladať na zásade rovnosti pred zákonom, na rozšírení občianskych práv a na delbe politickej moci. Súčasťou tejto premeny bolo aj formovanie moderných národov. Pocit národnej spolupatričnosti sa mohol zrodíť iba vďaka prítomnosti zásady rovnosti a negácie stavovstva. Idey sociálnej emancipácie nemajetných vrstiev sa rovnako ako národ a jeho sloboda vnímali v protipóle k stavovským rozdielom, moci dynastií a ich ríšam. Za suveréna politickej moci sa začal považovať národ a občan. Zhruba v týchto priesečníkoch vznikali základy dnešnej modernej Európy.

Nový vek

Z celoeurópskeho hľadiska ukázala cestu novej koncepcii spoločnosti predovšetkým Francúzska revolúcia (1789 – 1794), hrdo ohlasujúca nový vek slobody, bratstva a rovnosti. A hoci sa v dôsledku bezbrehého radikalizmu utopila v kolektívnej paranóji, predsa sa vnímala ako návod na likvidáciu absolutizmu a stavovských rozdielov, na zaistenie slobody tretieho stavu, oslobodenie národov spod vlády „tyranov“ a pestovanie solidarity medzi národmi. Tento radikálny scenár silno ovplyvnil politické myslenie prvej polovice 19. storočia. Podľa neho sa verilo, že po odstránení absolutizmu dynastií a starej aristokracie nastane éra harmonického spolužitia národov, že internacionálne ctenie prevládne nad nacionalizmom, sociálne rozdiely sa budú oslabovať až stierať. Európa sa duchovne i politicky zjednotí a nastane trvalý mier. Medzi zástancov idey jednotnej Európy v tomto období patrili liberáli, radikálni republikáni, socialisti rozličných typov. Takmer každý z významných sociálnych mysliteľov patriacich do tohto pestrého opozičného spektra sa pokúsil odpovedať na otázky týkajúce sa budúcnosti a jednoty Európy, riešenia nacionálnej a sociálnej otázky. Konzervatívni myslitelia túto ideu nezastávali. Je to logické, lebo konzervativizmus si ešte nestihol osvo-

PIERRE PROUDHON

jit prvky liberálnych a moderných sociálnych teórií viažucich sa na zásadu rovnosti. O jednotnej Európe, jej inštitúciách a o garanciách večného mieru uvažovali už viacerí osvietenci. Napríklad J.-J. Rousseau (1712 – 1778) podmienoval spravodlivý spoločenský poriadok výchovou nového človeka. Vďaka vzdelaniu sa ľudia budú čoraz viac cítiť Európanmi, vyznávať spoločnú vedu, kultúru, mravy. To umožní v budúcnosti utvoriť celoeurópsku federáciu so spoločným snemom. Nemecký filozof I. Kant (1724 – 1804), riešiac otázku právneho štátu a večného mieru, dokonca načrtol celosvetovú osvietenu monarchiu, do ktorej sa mali na federatívnom základe začleniť všetky národy. Francúzsky „praotec“ komunizmu F. Babeuf (1760 – 1797) a jeho taliansky spoločník F. Buonarrotti (1761 – 1837) o čosi neskôr už volali po takom všeobecnom bratstve národov, aby sa zrušili štátne hranice. Tieto neurčité vízie sa ďalej rozvíjali, dotvárali. Ich intenzita vzrástla po Viedenskom kongrese (1815) a zvlášť po roku 1830. Vyjadrovali nesúhlas tak s novým, ponapoleonským mierovým poriadkom, ako aj s konzervatívnym vymedzením politiky a neochotou zmieriť sa s porážkami viacerých revolučných vlád. Pritom návrhy, koncepcie, plány zjednotenej Európy nepredstavovali ucelenú teóriu, iba odrážali veľmi pestrú a neraz sa až vzájomne popierajúcu škálu názorov, postojov, záujmov. Väčšina z nich vznikla vo Fran-

Začiatky súčasného integračného procesu v Európe, ktorý symbolicky i reálne vyjadruje najmä Európska únia, sa často spájajú s obdobím tesne po 2. svetovej vojne – s niekoľkými západoeurópskymi štátmi a vynikajúcimi politikmi, ktorí pochopili škodlivosť nacionalizmu a izolacionizmu. Korene súčasnej integrácie Európy však siahajú podstatne hlbšie, do prelomu 18. a 19. storočia. Tento príspevok tézovite načrtne viaceré predstavy o politickej jednote Európy z prvej polovice 19. storočia a naznačí spoločenský a politický kontext, v ktorom vznikali.

cúzska, v Belgicku, vo Švajčiarsku, v Anglicku, kde bolo najviac politickej slobody a kde hľadali útočisko tisíce emigrantov. Schematicky som ich rozdelil do piatich skupín.

Celoeurópsky parlament

Prvú skupinu predstavovali iniciatívy, ktoré sa usilovali zjednotiť Európu silou a nadvládou. Vzťahovalo sa to predovšetkým na Napoleona Bonaparteho, ktorý nadviazal na heslo Francúzskej revolúcie o povinnosti oslobodiť ujarmené národy, čo vlastne znamenalo „vývoz revolúcie“. Napoleon sníval o tom, že Paríž sa stane hlavným európskym mestom. Plánoval v ňom vybudovať veľkolepú budovu zo železa a kameňa, do ktorej chcel premiestniť archívne písomnosti z celej Európy. V prípade víťazstva v Rusku by sa bol stal vládcom Európy a podľa všetkého by bol po vzore antického Ríma, ktorým sa nadchýnal, zriadil novú, európsku ríšu. Okrem cisára by ju boli spájali centrálné inštitúcie (parlament), právny poriadok (*Code civil*), jednotné zákonodarstvo, miery a váhy. Hoci Napoleon hovoril o konfederácii národných štátov, jeho politika naznačovala, že by sa aj naďalej správal ako podmaniteľ sledujúci vlastné záujmy a výhody bonapartovskej dynastie, v lepšom prípade Francúzska. Napoleon načrtol aj inú, rovnako násilnú alternatívu zjednotenia, či skôr ovládnutia Európy. Vo vyhnanstve pripúšťal možnosť, že pri slabosti Francúzska a v prípade rozhod-